

В.В. Шевчук*, О.В. Охман**

ОБ'ЄКТ ЗЛОЧИНУ ЗА КРИМІНАЛЬНИМ ПРАВОМ УКРАЇНИ

Об'єкт злочину — надзвичайно важливий, хоч і юридично рівноправний, рівнозначний, обов'язковий елемент складу будь-якого кримінально протиправного і суспільно небезпечного діяння. Загальна теорія об'єкта злочину детально і глибоко розроблена в юридичній науці проте питання, пов'язані з його визначенням, є одними з найбільш проблемних у науці кримінального права. Правильне встановлення об'єкта злочинного посягання має велике теоретичне та практичне значення, оскільки саме це сприяє з'ясуванню соціально-політичної суті злочину, зокрема характеру та ступеня його суспільної небезпечності.

Суттєву роль у виробленні авторської концепції кримінально-правової характеристики об'єкта злочину відіграли праці вчених М.І. Бажанова, М.І. Вєтрова, С.Б. Гавриша, М.А. Гельфера, А.В. Дроздова, Б.В. Здравомислова, Ю.І. Ляпунова, П.С. Матишевського, Б.С. Нікіфорова, Г.П. Новоселова, М.Й. Коржанського, Г.А. Кригера, Д.О. Розенберга, Н.Н. Смірнова, В.Я. Тація, П.С. Тоболкіна, А.Н. Трайніна, М.І. Федорова, Є.В. Фесенка, Є.А. Фролова та інших науковців. Не заперечуючи важливість наукових праць згаданих учених для дослідження проблем, пов'язаних із об'єктом злочину, ці питання розглядалися ними з позиції кримінального законодавства СРСР. Відтак сучасні проблеми вдосконалення кримінально-правової характеристики об'єкта злочину в Україні не могли бути предметом їхнього дослідження.

Водночас деякі питання кримінально-правових проблем визначення об'єктів певних груп злочинів в Україні, які поставали останніми роками, залишаються невирішеними в українській кримінально-правовій науці, як і не заповнені істотні прогалини у законодавстві.

Метою дослідження є комплексний аналіз теоретичних проблем визначення поняття та класифікації об'єкта злочину, розробка пропозицій, спрямованих на подальше вдосконалення кримінального закону стосовно систематизації Особливої частини КК України з урахуванням особливостей родового об'єкта відповідних груп злочинів.

Відповідно до поставленої мети визначено і коло взаємопов'язаних задач, теоретичне вирішення яких є сутністю даного наукового дослідження, а саме: аналіз стану розробки теоретичних і практичних проблем визначення об'єкта злочину в науці кримінального права; характеристика загального, родового та безпосереднього об'єктів злочину; вирішення проблемних питань, які постають у теорії та на практиці щодо систематизації Особливої частини КК України.

Найпоширенішою в теорії кримінального права є позиція вчених, які вважають що об'єктом злочину є охоронювані кримінальним законом суспільні відносини¹.

© Шевчук В.В., Охман О.В., 2006

* старший викладач кафедри права Хмельницького національного університету

** викладач кафедри юридичних дисциплін Хмельницького інституту Міжрегіональної академії управління персоналом

¹ Бажанов М.И. Уголовное право Украины. Общая часть. — Днепропетровск: Пороги, 1992. — С. 31; Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — Х.: Право, 1997. — С. 78; Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — К. — Х.: Юрінком Інтер — Право, 2001. — С. 90; Курс советского уголовного права. Часть общая. Т. 1. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1968. — С. 282; Смирнова Н.Н. Уголовное право: Учеб. — СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 1998. — С. 70; Тацкий В.Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. — Х.: Выща школа, 1988. — С. 88; Уголовное право. Общая часть: Учебник / Под ред. Н.И. Вєтрова, Ю.И. Ляпунова. — М.: Новый Юрист, Кно Рус, 1997. — С. 184; Уголовное право России. Общая часть: Учебник / Отв. ред. Б.В. Здравомыслов. — М.: Юристъ, 1996. — С. 110; Уголовное право Российской Федерации: Учебник. — М.: Былина, 1999. — С. 56; Фролов Е.А. Спорные вопросы общего учения об объекте преступления // Сборник научных трудов. Выпуск 10. — Свердловск: Свердловский юридический институт, 1969. — С. 185.

Науковцями обґрунтовується й інша точка зору, згідно з якою вищевказана концепція не цілком відповідає сучасним поглядам щодо оцінки соціальних цінностей. На їхню думку, такий підхід до цієї проблеми дещо недооцінює значення людини у сфері соціального життя, яка визнана Конституцією України найвищою соціальною цінністю, а її права, свободи та їх гарантії мають визначати зміст і спрямування діяльності держави². Відтак вони стверджують, що об'єктом злочину, який найповніше, порівнюючи з іншими елементами складу злочину, відображає характер суспільної небезпечності вчиненого діяння, слід визнавати не якісь абстрактні суспільні відносини, а конкретні людські, суспільні або державні цінності³.

Подібна позиція простежується і в працях А.Н. Трайніна, на думку якого об'єктом посягання в його конкретному життєвому втіленні можуть бути як матеріальні, так і нематеріальні цінності — політичні, моральні, культурні та інші⁴.

Прихильники цієї теорії визначення об'єкта злочину зазначають, що цінності — це те, що має суттєве значення для людини і суспільства в цілому, тому вони охороняються нормами різних галузей права, а найважливіші з них бере під захист кримінальне законодавство. Будь-яке злочинне діяння, спрямоване проти цих найважливіших цінностей, створює загрозу спричинити або спричинює їм шкоду, відтак вони є об'єктом злочину.

Отже, на їхню думку, об'єкт як елемент складу злочину — це цінності, що охороняються кримінальним законом, проти яких спрямовано злочинне діяння і яким воно може заподіяти або спричиняє шкоду. Структурну основу об'єкта злочину, згідно з цією концепцією, утворюють суб'єкти; їхні дії або стан по відношенню один до одного; інтереси суб'єктів; матеріальне втілення потреб та інтересів суб'єктів у вигляді предметів⁵.

Відома також точка зору, згідно з якою об'єктом злочину є людина. Зокрема, Г.П. Новоселов стверджує, що злочин спричиняє або створює загрозу спричинення шкоди не чомусь (благам, нормам права, відносинам тощо), а комусь, і, відповідно, як об'єкт злочину потрібно розглядати не щось, а когось⁶.

Таке розуміння об'єкта злочину суперечить позиції законодавця, не враховує категорію потерпілого від злочину, вносить дисбаланс у поняття об'єкт і предмет злочину, не дає можливості чітко розмежувати об'єкти різних складів злочинів. Очевидно, тому вона і не дістала підтримки у кримінально-правовій науці.

Ми дотримуємося позиції, згідно з якою об'єктом злочину є суспільні відносини, на які посягає злочин, завдаючи їм певної шкоди, і які перебувають під охороною кримінального закону⁷. Щодо структурних елементів об'єкта злочину, то ми підтримуємо думку вчених, які такими вважають предмети суспільних відносин, їх учасників (суб'єктів) та соціальний зв'язок (суспільно значущу діяльність) як зміст відносин⁸.

Однак, як зазначає Є.А. Фролов, це не означає, що кримінальне право охороняє всі без винятку суспільні відносини. Норми кримінального права направлені на захист лише тих суспільних відносин, спричинення шкоди яким внаслідок тих чи інших причин здатне завдати

² Конституція України від 28.06.1996 р. // ВВР. — 1996. — № 30 — Ст. 141.

³ Кримінальне право України. Загальна частина: Підруч. / Г.В. Андрусів, П.П. Андрушко, В.В. Беньківський та ін.; За ред. П.С. Матишевського та ін. — К.: Юрінком-Інтер, 1997. — С. 123-124; Матишевський П.С. Кримінальне право України: Загальна частина: Підруч. — К.: А.С.К., 2001. — С. 97-100.

⁴ Трайнин А.Н. Общее учение о составе преступления. — М.: Госюриздат, 1957. — С. 123.

⁵ Кримінальне право України. Загальна частина: Підруч. / Г.В. Андрусів, П.П. Андрушко, В.В. Беньківський та ін.; За ред. П.С. Матишевського та ін. — К.: Юрінком-Інтер, 1997. — С. 123-127.

⁶ Новоселов Г.П. Учение об объекте преступления. Методологические аспекты. — М.: Издательство НОРМА, 2001. — С. 53.

⁷ Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — Х.: Право, 1997. — С. 78.

⁸ Дроздов А.В. Человек и общественные отношения. — Л.: Изд-во ЛГУ, 1966. — С. 23-29, 63-65; Тацій В.Я. Об'єкт і предмет злочину в кримінальному праві України: Навч. посіб. — Х.: Укр. ЮА, 1994. — С. 10.

істотної шкоди інтересам суспільства в цілому. Отже об'єктом злочину є не всі і не будь-які суспільні відносини, а лише ті, які охороняються кримінальним правом⁹.

В юридичних джерелах, які торкаються проблем об'єкта злочину, дана "вертикальна" класифікація об'єктів. Розрізняють загальний об'єкт, родовий (іноді його називають груповим¹⁰ або спеціальним¹¹) та безпосередній¹². У деяких джерелах простежується ідея виділення в класифікаційному ряді ще й видового об'єкта. Вона детально обґрунтована у докторській дисертації М.Й. Коржанського і в низці його публікацій¹³.

На думку Л.Д. Гаухмана, серед об'єктів злочину потрібно виділяти також і типовий об'єкт, або, як він його ще називає, — підзагальний та надродовий. Під типовим об'єктом він розуміє групу однотипних, суспільних відносин, на які посягають злочини і відповідальність за які передбачена статтями, вміщеними в один і той же розділ Особливої частини КК. Розмежовуючи загальний і типовий об'єкти, він вказує на те, що загальний об'єкт — це всі суспільні відносини, які охороняються кримінальним законом, а типовий — суспільні відносини, які забезпечують усі блага особи чи суспільні відносини, які забезпечують економіку¹⁴. У цьому контексті привертає увагу думка С.І. Улезько, який також дотримується позиції про виділення такого виду об'єкта і називає його інтегрованим¹⁵.

На наш погляд, об'єкти по вертикалі доцільно класифікувати саме на загальний, родовий та безпосередній. Вперше у літературі радянського періоду така класифікація була запропонована А.А. Піонтковським¹⁶.

У деяких джерелах знаходимо виділення у межах тричленної класифікації, поряд із родовим, підгрупового (видового) об'єкта, коли в середині великої групи однорідних суспільних відносин розрізняються більш вузькі групи відносин, що відображають один і той же інтерес учасників цих відносин чи таких, що виражають деякі тісно взаємопов'язані інтереси одного і того ж об'єкта¹⁷. Щодо доцільності такої класифікації В.Я. Тацій вказав, що вона має практичне значення і може бути використана у побудові глави про господарські злочини шляхом виділення в межах однієї глави окремих груп злочинів¹⁸.

Поділ на загальний, родовий і безпосередній об'єкти, як справедливо зазначає Г.А. Кригер та інші вчені, передбачає уточнення питання — проти яких саме суспільних відносин безпосередньо і, передусім, спрямоване те чи інше злочинне посягання і, відповідно, яким саме суспільним відносинам воно заподіює або може заподіяти шкоду¹⁹.

⁹ Фролов Е.А. Спорные вопросы общего учения об объекте преступления // Сборник научных трудов. Выпуск 10. — Свердловск: Свердловский юридический институт, 1969. — С. 184-225, 187.

¹⁰ Никифоров Б.С. Объект преступления по советскому уголовному праву. — М.: Госюриздат, 1960. — С. 106-121.

¹¹ Бажанов М.И. Уголовное право Украины. Общая часть. — Днепропетровск: Пороги, 1992. — С. 31.

¹² Курс уголовного права. Общая часть: Учебник / Под ред. Н.Ф. Кузнецовой и И.М. Тяжковой. — М.: Издательство ЗЕРЦАЛО, 1999. — Т. 1. Учение о преступлении. — С. 207; Наумов А.В. Российское уголовное право. Общая часть: Курс лекций. — М.: БЕК, 1996. — С. 151; Российское уголовное право. Общая часть: Учебник. — М.: Спарк, 1997. — С. 94; Смирнова Н.Н. Уголовное право: Учеб. — СПб.: Изд-во Михайлова В.А., 1998. — С. 70; Уголовное право. Общая часть: Учебник / Под ред. М.П. Журавлева, А.И. Рарога. — М.: Институт международного права и экономики, 1996. — С. 37; Уголовное право. Учебник / Под ред. Н.И. Ветрова, Ю.И. Ляпунова. — М.: Новый Юрист, Кно Рус, 1997. — С. 185; Уголовное право России. Общая часть: Учебник / Отв. ред. Б.В. Здравомыслов. — М.: Юрист, 1996. — С. 116; Уголовное право России: Учебник. В 2-х томах. Отв. ред. и руков. автор. кол. — Ю.А. Красиков. — М.: Издательская группа НОРМА-ИНФРА М, 1998. — С. 105; Уголовное право Российской Федерации: Учебник. — М.: Былина, 1999. — С. 59; Учебник уголовного права. Общая часть. — М.: СПАРК, 1996. — С. 86.

¹³ Коржанский Н.И. Объект и предмет уголовно правовой охраны. — М., 1980. — С. 73.

¹⁴ Уголовное право: Часть Общая. Часть Особенная: Учебник / Под общ. ред. Л.Д. Гаухмана, Л.М. Колодкина и С.В. Максимова. — М.: Юриспруденция, 1999. — С. 93.

¹⁵ Уголовное право. Общая часть: Учебник / Под ред. В.Н. Петрашева. — М.: ПРИОР, 1999. — С. 144.

¹⁶ Советское уголовное право. Общая часть. — М.: Юридиздат, 1939. — С. 165.

¹⁷ Фролов Е.А. Спорные вопросы общего учения об объекте преступления // Сборник научных трудов. Выпуск 10. — Свердловск: Свердловский юридический институт, 1969. — С. 184-225, 203-204.

¹⁸ Тацій В.Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. — Х.: Выща школа, 1988. — С. 88.

¹⁹ Кригер Г.А. Об ошибочности освещения ряда вопросов в вузовском учебнике по Общей части советского уголовного права // Вестник Московского университета. — 1954. — № 1. — С. 139.

Визначаючи загальний об'єкт злочину, М.І. Бажанов зазначив, що ним називають усі суспільні відносини, які охороняються, захищаються нормами кримінального права. На кожен конкретний момент людського життя цей об'єкт стабільний, однак, якщо змінюється закон (криміналізація, декриміналізація), цей об'єкт змінюється у своєму обсязі — стає вузьким або, навпаки, ширшим²⁰. Аналогічна позиція простежується й у працях Б.В. Здравомислова та інших учених²¹.

Отже, можна стверджувати, що загальним об'єктом усіх злочинів є вся сукупність суспільних відносин, охоронюваних нормами кримінального права.

П.С. Матишевський та Є.В. Фесенко зазначили, що практично вся сукупність суспільних відносин не може бути об'єктом складу злочину. По суті, це об'єкт кримінально-правової охорони, який не слід ототожнювати з поняттям об'єкта злочину. Отже, для введення так званого загального об'єкта у "вертикальну" класифікацію об'єктів злочинів немає підстав. Ця класифікація, на їхню думку, вміщує лише два види об'єктів — родовий і безпосередній²². Така ж точка зору простежується й у працях М.І. Федорова²³.

Очевидно, що така категоричність щодо заперечення наявності підстав для введення загального об'єкта у "вертикальну" класифікацію необґрунтована, оскільки такий об'єкт об'єднує вичерпне коло суспільних відносин, взятих під охорону кримінального закону. Якщо ж ті чи інші відносини не взяті під таку охорону, то заподіяння їм шкоди не є злочином. Загальний об'єкт дає змогу розкрити соціально-політичну сутність, суспільну небезпечність злочину. Він іноді допомагає відмежувати злочин від незлочинної поведінки.

За В.Я. Тацієм, відмова від триступеневої класифікації небажана тому, що на ній побудована система Особливої частини кримінального законодавства. "Триступеневому поділу — Особлива частина — глава Особливої частини — склад злочину — відповідає і триступеневий поділ об'єкта кримінально-правової охорони: загальний об'єкт — родовий об'єкт — безпосередній об'єкт. Найголовніше ж полягає у тому, що запропонована система класифікації відповідає потребам практики, логічна, адже вона заснована на співвідношенні філософських категорій загального, особливого і окремого"²⁴. Детальніше про це свого часу писав М.А. Гельфер²⁵. Подібної позиції притримувався також П.С. Тоболкін, який стверджував, що службова функція загального об'єкта полягає в тому, що він, об'єднуючи суспільні відносини, які виступають родовими і безпосередніми об'єктами, в єдину систему, тим самим виражає їхню головну властивість: належність до найважливіших відносин суспільства на даному етапі його розвитку²⁶.

Отже, на наш погляд, доцільно залишити загальний об'єкт злочину у "вертикальній" класифікації.

На думку П.С. Матишевського та В.Є. Фесенка під родовим об'єктом злочину слід розуміти соціальні цінності, на які посягає певна група злочинів²⁷. Ми вважаємо більш правильним визначення, запропоноване В.Я. Тацієм, згідно з яким родовий (груповий) об'єкт розуміється як об'єкт, що охоплює певне коло тотожних або однорідних за своєю соціально-політичною та економічною сутністю суспільних відносин, які тому й охороняються єдиним комплексом

²⁰ Бажанов М.И. Уголовное право Украины. Общая часть. — Днепропетровск: Пороги, 1992 — С. 31.

²¹ Уголовное право России. Общая часть: Учебник / Отв. ред. Б.В. Здравомыслов. — М.: Юристъ, 1996. — С. 116.

²² Кримінальне право України. Загальна частина: Підруч. / Г.В. Андрусів, П.П. Андрушко, В.В. Беньківський та ін.; За ред. П.С. Матишевського та ін. — К.: Юрінком-Інтер, 1997. — С. 129.

²³ Федоров М.И. Понятие объекта преступления по советскому уголовному праву // Ученые записки Пермского университета. — 1975. — Т. 11. — Вып. 4. Книга 2. — С. 173, 188.

²⁴ Тацкий В.Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. — Х.: Выща школа, 1988. — С. 80.

²⁵ Гельфер М.А. Некоторые вопросы общего учения об объекте преступления в советском уголовном праве // Ученые записки ВЮЮН. — Вып. 7. — М., 1959. — С. 46-47.

²⁶ Тоболкин П.С. Социальная обусловленность уголовно-правовых норм. — Свердловск. — С. 92-93.

²⁷ Кримінальне право України. Загальна частина: Підруч. / Г.В. Андрусів, П.П. Андрушко, В.В. Беньківський та ін.; За ред. П.С. Матишевського та ін. — К.: Юрінком-Інтер, 1997. — С. 129.

взаємопов'язаних кримінально-правових норм²⁸. Позицію В.Я. Тація підтримав М.І. Бажанов²⁹. Це єдиний об'єкт для певної (однорідної) групи злочинів. Він є критерієм класифікації всіх злочинів і кримінально-правових норм, які встановлюють відповідальність за їх вчинення. Саме ця його властивість і є основою побудови Особливої частини КК України³⁰.

Не можна беззаперечно стверджувати правомірність цього погляду. Звичайно здебільшого основним критерієм класифікації злочинів і розміщення їх у розділі є родовий об'єкт, проте не він один. Зокрема, якщо розглядати, скажімо, злочини проти встановленого порядку несення військової служби (так звані військові злочини), то тут, очевидно, при віднесенні даних складів злочинів до цього розділу, був причетний не об'єкт, а суб'єкт злочину. Тому стверджувати, що при поділі Особливої частини на розділи береться до уваги родовий об'єкт — не зовсім правильно.

Надзвичайно складним у теорії кримінального права виявилось питання про безпосередній об'єкт злочину. Як видається, це є головною причиною того, що більшість авторів наукових публікацій із цих питань уникають визначення безпосереднього об'єкта злочину.

Кожен зі злочинів, об'єднаних за ознаками спільності родового об'єкта, характеризується своїм безпосереднім об'єктом, установлення якого має важливе значення для правильної соціально-політичної оцінки злочину і його юридичної кваліфікації. У науці кримінального права під безпосереднім об'єктом посягання розуміють конкретні суспільні відносини, які поставлені законодавцем під охорону певного кримінального закону і яким завдається шкода злочином, що підпадає під ознаки даного складу³¹. Уточнюючи це поняття М.І. Бажанов висловив думку, що безпосередній об'єкт — це суспільні відносини, яким спричиняє шкоду конкретний злочин. Інакше кажучи, — це об'єкт окремого конкретного злочину³².

У теорії кримінального права наявна класифікація безпосередніх об'єктів злочинів "по горизонталі". Цю теорію досить ґрунтовно охарактеризував М.Й. Коржанський³³. Проте зазначимо, що до М.Й. Коржанського цю ідею, яка поза сумніву, має право на існування в теорії кримінального права і, як ми вважаємо, є досить конструктивною, висували й інші вчені, зокрема, одним із перших був Д.І. Розенберг³⁴. На той час це була смілива теоретична новація, яка набула визнання і наукового обґрунтування значно пізніше, ніж була висунута.

Враховуючи це, Є.А. Фролов вважає доцільним розрізнити серед декількох безпосередніх об'єктів, які одночасно порушує злочин, основний, додаткові та факультативні об'єкти. Основний об'єкт слід розуміти як такі суспільні відносини, той інтерес, який законодавець, створюючи норму, намагався поставити під охорону кримінального закону в даному випадку. Додаткові об'єкти — суспільні відносини, які, заслуговуючи у певному аспекті самостійної охорони, стосовно цілей і завдань створення даної норми, захищаються кримінальним законом лише побічно, тобто оскільки ці відносини обов'язково ставляться в небезпеку спричинення шкоди під час вчинення посягання на основний безпосередній об'єкт. Факультативний об'єкт — це такі суспільні відносини, які, потребуючи в інших випадках і самостійної кримінально-правової охорони, під час вчинення даного

²⁸ Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — Х.: Право, 1997. — С. 86.

²⁹ Бажанов М.І. Уголовное право Украины. Общая часть. — Днепропетровск: Пороги. — 1992. — С. 31.

³⁰ Кримінальне право України: Тези лекцій і практичні завдання / Н.В. Чернишова, М.В. Володько, М.А. Хазін; За ред. В.М. Бовсуновського. — К.: Наукова думка, 1995. — С. 45.

³¹ Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.; За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. — Х.: Право, 1997. — С. 87; Тацій В.Я. Объект и предмет преступления в советском уголовном праве. — Х.: Выща школа, 1988. — С. 88; Уголовное право. Общая часть: Учебник / Под ред. В.Н. Петрашева. — М.: ПРИОР, 1999. — С. 145.

³² Бажанов М.І. Уголовное право Украины. Общая часть. — Днепропетровск: Пороги, 1992. — С. 32.

³³ Коржанский Н.И. Объект и предмет уголовно правовой охраны. — М., 1980. — С. 248.

³⁴ Розенберг Д. О понятии имущественных преступлений в советском уголовном праве. Объект и предмет посягательства // Ученые записи Харьковского юридического института. — 1948. — Выпуск 3. — С. 74-75.

злочину може потрапити в небезпеку заподіяння шкоди, проте зовсім не обов'язково. Головна відмінність факультативних об'єктів від основних і додаткових об'єктів полягає у тому, що факультативні об'єкти необов'язкові, вони не є необхідною ознакою складу злочину³⁵.

Дещо іншу класифікацію безпосередніх об'єктів обґрунтував М.І. Бажанов, зокрема він вказав, що, як правило, злочин має один безпосередній об'єкт. Однак бувають такі злочини, які посягають відразу на два безпосередніх об'єкти (двооб'єктні злочини). У злочинах такого роду один безпосередній об'єкт є головним, основним, а інший — додатковим. Основний об'єкт — це ті суспільні відносини, які є частиною родового об'єкта і саме йому, головним чином, злочином заподіюється шкода. Тому саме цей основний безпосередній об'єкт як частина родового визначає внесення злочину в ту або іншу главу Особливої частини КК. Додатковий безпосередній об'єкт — ті суспільні відносини, яким заподіюється шкода сумісно, поряд із основним об'єктом. Цьому об'єкту заподіюється також шкода, оскільки він визначає з основним об'єктом сутність злочину. Потрібно також враховувати, що додатковий об'єкт може бути необхідним (обов'язковим), а також факультативним. Отже, обов'язковим безпосереднім об'єктом є такий додатковий об'єкт, який завжди існує, а факультативний той, який може бути, а може і не бути³⁶.

Ми вважаємо, що більш правильною класифікацією безпосередніх об'єктів "по горизонталі" є класифікація, згідно з якою дані об'єкти поділяються на основний, додатковий та факультативний. Оскільки, якщо йдеться про додатковий об'єкт, то він завжди є, однак в одних випадках він порушується, в інших — не порушується і говорити про додатковий обов'язків і додатковий факультативний, на нашу думку, не доцільно.

Зрозуміло, що така класифікація можлива лише на рівні безпосереднього об'єкта і позбавляється усякого сенсу на більш високих рівнях абстракції даної кримінально-правової категорії — загальному і родовому об'єктах. Виділення там, де це, зрозуміло, можна зробити, додаткового і факультативного об'єктів дає можливість предметно окреслити всю сферу соціальних зв'язків, що порушується злочином, і тим самим більш рельєфно виділити специфічні риси суспільної небезпеки самого посягання. Посягання злочинця, окрім основного, на додатковий, а іноді, і на факультативний об'єкти, завжди підвищує суспільну небезпеку діяння.

Розгляд даних питань має важливе значення для перспектив подальшого дослідження проблем, пов'язаних із встановленням складу злочину як підстави кримінальної відповідальності особи та приведення доктрини кримінального права у відповідність до сучасних реалій врегулювання кримінально-правових відносин.

Завершуючи розгляд питання про об'єкт злочину, відзначимо, що його юридичне значення полягає у тому, що він є обов'язковим елементом складу злочину. Не визначивши правильно об'єкт злочину, не можна говорити про вирішення питань кваліфікації відповідного діяння.

Стаття рекомендована до друку кафедрою права Хмельницького національного університету (протокол № 9 від 17 травня 2006 року) та кафедрою юридичних дисциплін Хмельницького інституту Міжрегіональної академії управління персоналом (протокол від 13 квітня 2006 року)

³⁵ Фролов Е.А. Объект уголовно-правовой охраны и его роль в организации борьбы с посягательствами на социалистическую собственность: Дис. ... д-ра юрид. наук. — Свердловск, 1971. — С. 269, 278, 290; Фролов Е.А. Спорные вопросы общего учения об объекте преступления // Сборник научных трудов. Выпуск 10. — Свердловск: Свердловский юридический институт, 1969. — С. 213-215.

³⁶ Бажанов М.И. Уголовное право Украины. Общая часть. — Днепропетровск: Пороги, 1992. — С. 32-33.